

consilium et causa incarnationis fuit, ut mundum luce suæ sapientiæ illuminaret, et ad amorem suum accenderet, »

V. *Quod neque Deus et homo, neque homo persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate.*

« Quando dico, Christus est tertia persona in Trinitate; hoc volo dicere, quod Verbum, quod ab æterno tertia persona in Trinitate fuit, tertia persona sit in Trinitate; et ita puto quod locutio sit figurativa. Si enim propriam diceremus esse, cum hoc nomen Christus idem sonet quod Deus et homo, tunc talis esset sensus: Deus et homo est tertia persona in Trinitate. Quod penitus est falsum. » Et post pauca: « Et est sciendum, quod quamvis concedamus, quod Christus est tertia persona in Trinitate, non tamen concedimus quod hæc persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate. »

VI. *Quod Deus non plus faciat ei qui salvatur antequam cohæreat gratiæ, quam ei qui non salvatur.*

« Sic iterum solet quæri illud quod a quibusdam dicitur, scilicet utrum omnes homines ita sola misericordia salventur, ut nullus sit qui bonam voluntatem habere possit, nisi gratia Dei præveniente, quæ cor moveat, et bonam voluntatem inspiret, et inspiratam multiplicet, et multiplicatam conservet. Quod si ita est quod homo ex se nihil boni operari possit, aut aliquo modo ad divinam gratiam suscipiendam per liberum arbitrium sine auxilio gratiæ se erigere prout **612** dictum est, non possit; non videtur ratio

quare, si peccat, puniatur. Si enim non potest ex se aliquid boni facere, et talis factus, est qui sit prior ad malum, quam ad bonum; nonne si peccat immunis est a culpa; et nunquid Deus, qui ita infirmum et fragilis naturæ eum fecit, est laudandus de tali creatione. Imo si ita esset, nonne potius culpandus videretur? » Et post pauca: « Quod si ita esset quod homo ad divinam gratiam percipiendam se erigere sine alterius gratia non posset; non videtur ratio esse, quare homo inculparetur; et Dei gratiam non habere, potius in auctorem ipsius refundandum videretur. Quod ita non est, sed longe aliter dicendum prout rei veritas se habet. Dicendum est ergo, quod homo per rationem, a Deo quidem datam gratiæ appositæ cohærere potest: nec Deus plus facit illi qui non salvatur antequam cohæreat gratiæ, quam illi qui non salvatur. Ita enim se gerit Deus erga homines, quemadmodum mercator qui habet pretiosos lapides venales, qui videlicet exponit eos in foro, et æque omnibus offert, et per ostentos desiderium in eis ad emendum excitat. Qui prudens est, sciens se eis indigere, laborat ut habeat; acquirit nummos, et emit eos: qui deses est et piger, etsi desiderium habeat, quia tamen piger est, non laborat, etsi fortior sit alio corpore, nec emit eos; et ideo culpa sua quod caret illis. Similiter Deus gratiam suam apponit omnibus, et consulit Scripturis et doctoribus eximiiis, ut pro libertate arbitrii, qua gratiæ cohæreat qui prudens est, providens

sibi in futuro ex libertate arbitrii qua huic cohæret gratiæ. Piger vero a carnalibus desideriis implicatus, etsi desideret beneficiari, nunquam tamen vult laborare comescendo se a malo, sed negligit, quamvis per liberum arbitrium possit cohærere gratiæ; et sic ab omnipotenti Deo negligitur. »

VII. *Quod Deus non debeat mala impedire.*

« In primis videndum est, quid sit consentire malo; et quid non. Ille equidem malo consentiens dicitur, qui cum debeat hoc prohibere, et possit, non prohibet: si autem debeat, et non possit: et e contrario si possit et non debeat; non est reus. Si vero nec debet, nec potest, multo minus reus censendus est. Et ideo Deus a consensu malorum est alienus, qui nec debet, nec potest mala impedire, Ideo non debet, quia cum res per benignitatem illius eveniat eo modo, quo melius potest, nullo modo hoc velle debet. Ideo autem non potest, quia bonitas illius electo minori bono, illi quod majus est impedimentum minime parare potest. »

VIII. *Quod non contraximus ex Adam culpam, sed penam.*

« Sciendum est quod cum dicitur, Originale peccatum est in parvis; hoc dicitur pro pena temporali et æterna, quæ debetur eis ex culpa primi parentis. » Et paulo post: « Similiter dicitur, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12): ideo scilicet, quia seminarium omnium erat in illo qui peccavit. Non tamen inde provenit, quod omnes peccassent qui non erant: et qui non est, non peccat. »

IX. *Quod corpus Domini non cadit in terram.*

« De speciebus panis et vini quæritur, si sint modo in corpore Christi, sicut prius erant in substantia panis et vini, quæ versa est in corpus Christi: an sint in aere. Sed verisimilius est quod sint in aere, cum sint in corpore Christi sua lineamenta, et suam speciem habeat, sicut alia corpora humana. Species vero istæ, scilicet panis et vini, fiunt in ore ad celandum et obtegendum corpus Christi. » Et post pauca: « Hic autem quæritur de hoc quod qui videtur esse multitudo... unde et præcipitur, quod a Sabbato usque ad Sabbatum servetur, sicut de panibus propositionis factum fuisse legitur, a muribus etiam corroditi videtur, et de manu sacerdotis vel diaconi in terra cadere. Et ideo quæritur quare Deus permittat ista fieri in corpore suo. **613** An fortassis non ita fiat in corpore, sed tantum ita faciat apparere in specie? Ad quod dicimus, quod revera non est sic in corpore, sed Deus ita in speciebus ipsis propter negligentiam ministrorum reprimendam habere facit: corpus vero suum, prout ei placet, reponit et conservat. »

X. *Quod propter opera nec melior, nec pejor efficiatur homo.*

« Solet quæri quid a Domino remuneretur, opus, an intentio, seu utrumque. Auctoritas autem videtur velle, quod opera a Deo æternaliter remunerentur: ait namque Apostolus, *Reddet Deus unicuique secundum opera sua* (Rom. ii, 6). Et Athanasius ait.

Reddituri sunt de factis propriis rationem. Et paulo post ait: Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum (Matth. xxv, 46, et Joan. v, 29). Nos vero dicimus, quod æternaliter a Deo remunerentur, sive ad bonum, sive ad malum: nec propter opera pejor, vel melior efficitur homo, nisi dum operatur fortassis voluntas ejus in aliquo augmentetur. Nec est contra Apostolum vel alios auctores; quia cum Apostolus dixit, *Reddet unicuique*, etc., ibi effectum pro causa posuit, opus scilicet pro voluntate seu intentione.

XI. *Quod non peccaverunt qui Christum crucifixerunt ignoranter; et quod non sit culpæ adscribendum quidquid fit per ignorantiam.*

« Opponit de Judæis qui Christum crucifixerunt, et de aliis qui martyres persequendo putabant se obsequium præstare Deo: et de Eva :: quæ non egit contra conscientiam, quoniam seducta est, et tamen certum est eam peccasse. Ad quod nos dicimus, quod revera illi simplices Judæi non agebant contra conscientiam, sed potius zelo legis suæ Christum persequerentur; nec putabant se male agere, et ideo non peccabant: nec propter hoc aliqui eorum damnati sunt, sed propter præcedentia peccata, merito quorum in istam cæcitate devoluti sunt. Et inter illos erant electi illi, pro quibus Christus oravit, dicens: *Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Nec oravit ut hoc peccatum eis dimitteretur, cum hoc peccatum non esset, sed potius peccata præcedentia. »

XII. *De potestate ligandi et solvendi.*

« Illud quod in Matthæo legitur, *Quæcunque ligaveris super terram* (Matth. xvi, 19), etc., sic intelligendum est: *Quæcunque ligaveris super terram, id*

est in præsentī vita, erit ligatum et in cælis, id est in præsentī Ecclesia. » Et post pauca: « Huic sententiæ, quæ dicimus Deum solum dimittere peccata, Evangelium videtur obviare: ait namque Christus ad discipulos suos: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis* (Joan. xx, 22, 23). Sed nos dicimus quod hoc dictum est solis Apostolis, non successoribus eorum. » Et statim subditur: « Si quis tamen successoribus eorum convenire hoc dixerit, ad modum supradictæ auctoritatis hanc quoque exponere decet. »

XIII. *De suggestione, delectatione, et consensu.*

« Sciendum quoque quod suggestio non est peccatum illi cui suggestio fit, nec delectatio consequens suggestionem, quæ delectatio inest ex infirmitate et memoria voluptatis, quæ est in impletionē illius rei quam adversarius suggerit; sed solus consensus, qui et contemptus Dei dicitur, in quo peccatum consistit. » Et post pauca: « Nec dicimus quod voluntas faciendi hoc vel illud, nec et ipsorum opus sit peccatum, sed potius, ut superius dictum est, ipse Dei contemptus ex aliqua voluntate. »

XIV. *Quod ad Patrem proprie vel specialiter pertinet omnipotentia.*

« Si potentiam tam ad notitiam subsistendi, quam ad efficaciam operationis referamus, invenimus ad proprietatem personæ Patris proprie vel specialiter omnipotentiam attingere: quod non solum cum cæteris duabus personis æque omnia efficere potest, verum etiam ipse solus a se, non ab alio existere habet; et sicut habet a se existere, ita etiam ex se habet posse. »

Hæc sunt Capitula Theologiæ, imo Stultologiæ Petri Abælardi.

S. BERNARDI ABBATIS

CONTRA QUÆDAM CAPITULA ERRORUM ABELARDI

EPISTOLA CXC SEU TRACTATUS.

AD INNOCENTIUM II PONTIFICEM

614 PREFATIO.

Amantissimo patri domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS Claræ-vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Oportet ad vestrum referri apostolatū pericula quæque et scandala emergentia in regno Dei, ea præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Hæc quippe hujus prærogativa Sedis. Cui enim alteri aliquando dictum

est: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua?* Ergo quod sequitur, a Petri successore legitur: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 32). Id quidem modo necessarium. Tempus est ut vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum; probetis zelum, ministerium honoretis. In eo plane Petri impletis vicem, cujus tenetis et sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conterritis fidei corruptores.

CAPUT PRIMUM.

Impia Abælardi de sancta Trinitate dogmata recenset, et explodit.

1. Habemus in Francia novum de veteri magistro theologum, qui ab ineunte ætate sua in arte dialectica lusit, et nunc in Scripturis sanctis insanit. Olim damnata et sopita dogmata, tam sua videlicet, quam aliena suscitare conatur, insuper et nova addit. Qui dum omnium quæ sunt in cælo sursum, et quæ in terra deorsum, nihil, præter solum Nescio (174), nescire dignatur; ponit in cælum os suum, et scrutatur alta Dei, rediensque ad nos refert verba inefabilia, quæ non licet homini loqui et dum paratus est de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, et contra rationem præsumit, et contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra fidem, quam credere nolle, quiddam non possit ratione attingere? Denique exponere volens illud Sapientis [al. Salomonis], *Qui credit cito, levis est corde (Eccli. xix, 4.)* « Cito credere est, » inquit, « adhibere fidem ante rationem (175): » cum hoc Salomon non de fide in Deum, sed de mutua inter nos credulitate loquatur. Nam illam quæ in Deum est fidem beatus papa Gregorius negat plane habere meritum, si ei humana ratio præbeat experimentum: laudat autem Apostolus, quod ad unius jussionis vocem secuti sunt Redemptorem. (*Homilia 26 in Evang.*) Scit nimirum pro laude dictum, *In auditu auris obedivit mihi (Psal. xvii, 45)*; increpatos a regione discipulos, quod tardius credidissent (*Marc. xvi, 14*). Denique laudatur Maria, quod rationem fide prævenit; et punitur Zacharias quod fidem ratione tentavit (*Luc. i, 45, 20*); et rursus Abraham commendatur qui contra spem, in spem credidit (*Rom. iv, 18*).

615 2. At contra theologus noster: « Quid, » inquit, « ad doctrinam loqui proficit, si quod docere volumus, exponi non potest, ut intelligatur (176)? » Et sic promittens intellectum auditoribus suis, in his etiam quæ sublimiora et sacratiora profundo illo

(174) In aliis editis *Nescio quid*: at in scriptis *Nescio* absolute, et rectius, ut sit sensus, Abælardum ad nullam quæstionem hære, nec inscientiam suam fateri.

(175) Hæc ad sensum ex lib. II Introductionis ad Theologiam, quam deinceps Theologiam simpliciter appellabimus. Verba hæc sunt pag. 1060: *Cito autem sive facile credit, qui indiscrete atque improvide de his quæ dicunt prius acquiescit, quam hoc ei quod persuadetur ignota ratione, quantum valet discutiat, an scilicet adhiberi ei fidem conveniat.*

(176) Hæc item ad sensum ibid. pag. 1063. *Quid prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis?* etc.

(177) Id sibi per malitiam aut per errorem impositum queritur Abælardus in Apologia sua, pag. 231, atque tanquam diabolica quædam se abhorrere et detestari dicit. Verum anonymus ejus quondam discipulus, postea impugnator, editus in tomo IV Bibliothecæ Cisterciensis, Abælardum mendacii hoc loco arguit pag. 209: *Ac primum requiro, inquit, cur sanctæ religionis et magni nominis abbatem insimulet*

A sinu sacræ fidei continentur, ponit in Trinitate gradus, in majestate modos, numeros in æternitate. Denique constituit « Deum Patrem plenam esse potentiam, Filium quamdam potentiam, Spiritum sanctum nullam potentiam: atque hoc esse Filium ad Patrem, quod quamdam potentiam ad potentiam, quod speciem ad genus, quod materiatum ad materiam, quod hominem ad animal, quod ærum sigillum ad æs (177). Nonne plus quam Ariushic? Quis hæc ferat? quis non claudat aures ad voces sacrilegas? quis non horreat profanas novitates et vocum, et sensuum? Dicit etiam « Spiritum sanctum procedere quidem ex Patre et Filio, sed minime de Patris esse Filivæ substantia (178). Unde ergo? an forte ex nihilo, sicut et universa quæ facta sunt?

B Nam et ipsa ex Deo esse non diffitetur Apostolus, nec veretur dicere: *Ex quo omnia (Rom. xi, 36)*. Quid igitur? dicemus ex Patre et Filio Spiritum sanctum non alio prorsus procedere modo, quam omnia, id est non essentialiter, sed creabiliter; ac perinde creatum sicut et omnia? aut numquid tertium inveniet sibi modum, quo eum ex Patre Filioque producat, homo qui nova semper inquit, et quæ non invenit fingit, affirmans ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt? « At si esset, » inquit, « de substantia Patris, profecto genitus esset, et duos Pater filios haberet. » Quasi vero omne quod de substantia aliqua est, continuo ipsum a quo est habeat geniorem. Num vero pediculi, aut leudes [a. lentes], aut phlegmata [al. fleumata], vel filii carnis sunt, vel non sunt de substantia carnis? aut vermes de ligno putrido prodeuntes, aliunde quam de ligni substantia sunt, qui tamen filii ligni non sunt? Sed et tineæ de substantia pannorum substantiam habent, generationem non habent: et multa in hunc modum.

3. Miror autem hominem acutum et sciolum, ut quidem ipse sibi videtur, quomodo cum Spiritum 616 sanctum fateatur Patri et Filio consubstantialem, neget tamen ex Patris Filioque prodire substantiam. Nisi forte illos ex ipsius procedere velit:

falsa dixisse, quia in Theologia sua scripserit, Filium esse quamdam potentiam, Spiritum sanctum nullam? etc. Tum probat id ab ipso Abælardo dictum, referendo ejus verba quasi ex Apologia, in qua modo ea non leguntur, uti nec ea quæ idem anonymus refert pag. 242. Sed Abælardus in Theologia sua de Filio docet in lib. I, pag. 991: *Est itaque divina Sapientia quædam divina potentia, etc.*; et in libro II de Filio et Spiritu sancto, ut mox notabimus.

(178) Abælardi verba hæc sunt in lib. I, pag. 1085 *Cum itaque tam Filius, quam Spiritus sanctus ex Patre sit, hic quidem genitus, ille procedens; differt in eo generatio ipsa a processione, quod is qui generatur, ex ipsa Patris substantia est, cum ipsa (ut dictum est) Sapientia, hoc est ipsum esse habeat, ut sit quædam potentia: ipse vero charitatis affectus magis ad benignitatem animi quam ad potentiam attineat. Unde bene Filius ex Patre gigni dicitur, hoc est, ex ipsa Patris substantia proprie dicitur esse, etc.* Immerito itaque, ne dicam impudenter, id a se prolatum inficitur Abælardus in Apologia sua, atque malitiæ vel ignorantie imputat.

quod quidem inauditum est, et nefandum. Si autem nec is de illorum, nec illi de hujus substantia sunt; ubi, quæso, consubstantialitas? Aut ergo fateatur cum Ecclesia, Spiritum sanctum de substantia illorum esse, a quibus non negat procedere; aut certe cum Ario consubstantialitatem denegat, et prædicet aperte creationem. Deinde si Filius de substantia Patris est, Spiritus sanctus non est: differant necesse est a se invicem, non solum quia Spiritus sanctus genitus non est, quod Filius est; sed etiam quod Filius de substantia Patris est, quod Spiritus sanctus non est. Quam quidem posteriorem differentiam Catholica (179) huc usque nescivit. Si eam admittimus, ubi Trinitas, ubi Unitas? Siquidem Spiritu sancto Filioque nova a se differentiarum numerositate distantibus, unitas dissipatur: præsertim cum substantialem esse pateat differentiam, quam iste conatur inducere. Porro autem Spiritu sancto a Patris Filioque substantia recedente, non Trinitas remanet, sed dualitas. Neque enim dignum est in Trinitate admitti personam, quæ nil habeat in substantia commune cum reliquis. Desinat ergo Spiritus sancti processionem a Patris Filioque substantia separare; ne duplici impietate numerum et Trinitati minuat, et tribuat Unitati: quod utrumque fides abnuat christiana. Et ne de re tanta solis videar humanis inniti rationibus, legat epistolam Hieronymi ad Avitum; et certe videbit inter cæteras quas redarguit Origenis blasphemias, etiam hoc eum detestantem quod dixerit, Spiritum sanctum de substantia Patris non esse. Beatus Athanasius in libro de unita Trinitate ita loquitur: « Solum Deum ubi memoratus sum, non solam personam Patris indicavi: quia Filium et Spiritum sanctum de hac ipsa sola substantia Patris esse non abnegavi. » Hoc Athanasius.

CAPUT II.

In Trinitate non esse admittendam ullam disparitatem, sed omnimodam æqualitatem.

4. Videt Sanctitas vestra, quomodo isto non disputante, sed dementante, et Trinitas non cohæret, et Unitas pendet; nec istud sane absque injuria majestatis. Quidquid namque illud est quod Deus sit, id sine dubio est, quo non possit majus aliquid cogitari (180). Si ergo in hac unica et summa majestate juxta considerationem personarum vel parum aliquid claudicare recipimus, dum quod uni plus datur, alteri minuitur; minus profecto est totum ab eo, quo nihil majus valeat cogitari. Majus enim sine dubio est quod totum maximum est, quam quod ex parte. Ille vero digne pro sua possibilitate divinam æstimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, ubi est totum summum; nil distans, ubi

(179) Editi addunt *fides*, quod nomen deest in codicibus manuscriptis. Vox Augustino familiaris ad significandum catholicam fidem vel Ecclesiam, in Confession. passim, ut lib. v, cap. 14; lib. vi, cap. 4; lib. vii, cap. 1, et in libro contra Mendacium, cap. 7. Confer Bernardum, lib. III de Consideratione, n. 3,

A totum est unum; nil hians, ubi totum est integrum; nil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus; totum Filius, 617 quod ipse et Pater et Spiritus sanctus; totum Spiritus sanctus, quod et ipse et Pater et Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis. Nec enim verum summumque bonum, quod sunt, inter se particulariter dividunt: quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt. Nam quod alter ex altero, vel alter ad alterum varacissime dicitur, personarum sane designatio est, non unitatis divisio. Licet namque in hac ineffabili et incomprehensibili Deitatis essentia, alter et alter (id quidem requirentibus proprietatibus personarum) sobrie catholiceque dicatur: non tamen ibi est alterum, et alterum; sed simplex unum: ut nec præjudicium faciat Unitati Trinitatis confessio; nec proprietatum sit exclusio, vera assertio Unitatis. Tam longe proinde fiat a sensibus nostris, quam est et a regula veritatis execranda illa de genere et specie non similitudo, sed dissimilitudo (181): et nihilominus illa de ære æreoque sigillo: quoniam cum genus quidem et species, quod ad se invicem sunt, alterum superius, altera inferior sit, Deus autem unus sit; nunquam bene profecto conveniet tantæ æqualitati, et tantæ disparitati. Et rursus de ære, et quodam ære, quod est æreum sigillum, quoniam quod inde in eandem usurpatur similitudinis rationem, simile est huic, idem judicium. Cum enim species, ut dixi, minor sit et inferior genere, absit ut hanc in Patre et Filio diversitatem cogitemus; absit ut huic acquiescamus dicenti, hoc esse Filium ad Patrem, quod speciem ad genus, quod hominem ad animal, quod æreum sigillum ad æs, quod aliquam potentiam ad potentiam. Sunt quippe cuncta hæc, mutua suæ connexionione naturæ, ad se invicem superiora et inferiora: et ob hoc nulla prorsus admittenda similitudo ex his ad illud, ubi nihil est inæquale, nihil dissimile. Videtis de quanta vel imperitia, vel impietate descendat harum adinventio similitudinum.

CAPUT III.

Absurdum dogma Abælardi, nomina absoluta et essentialia uni personæ proprie et specialiter attribuentis, oppugnat.

5. Adhuc advertite clarius quid sentiat, doceat, scribat, Di. it proprie et specialiter ad Patrem potentiam, ad Filium sapientiam pertinere: quod quidem falsum. Nam et Pater sapientia, et Filius potentia verissime sunt, sanissimeque dicuntur: et quod est commune amborum, non erit proprium singulorum. Alia illa sunt profecto vocabula, quæ non ad seipsos dicuntur, sed ad alterutrum: et sermones in Cantica 64 et 65, n. 8, ac 66 n. 4.

(180) Hanc de Deo notionem probat maxime Anselmus in Monologio et in Apologetico, statim ab initio.

(181) Legesis Guillelmi Sancti Theoderici abbatis caput 2 contra Abælardum.

ideo est cuique suum, et non commune cum altero. Nam qui Pater est, Filius non est; et qui Filius est, Pater non est: quoniam non quod ad se, sed quod ad Filium Pater est, Patris nomine designatur; et item nomine Filii, non quod ad se Filius, sed quod est ad Patrem, exprimitur. Non sic potentia, non sic sapientia, neque alia multa, quæ ad se dicuntur: et Pater et Filius non singulariter, alter respectu alterius. « Non, » inquit, « sed ad proprietatem personæ Patris proprie vel specialiter invenimus omnipotentiam attingere, quod non solum cum cæteris duabus personis æque omnia efficere potest, verum etiam ipse solus a se, non ab alio existere habet: et sicut habet ex se existere, ita etiam ex se habet posse. » (ABELARDI *Theologiæ libro 1, pag. 990*.) O alterum Aristotelem! An non eadem ratione, si hoc ratio esset, et sapientia et benignitas proprie pertinerent ad Patrem: cum et sapere, et benignum esse, æque a se Pater, et non ab alio habeat, quemadmodum et esse, et posse? Quod si non abnuat (nec enim de ratione potest), quid, quæso, facturus est de illa nobili sua partitione, in qua ut Patri potentiam, sic Filio sapientiam, sic Spiritui sancto benignitatem proprie ac specialiter assignavit? Non enim una et eadem res proprie poterit convenire duobus, hoc est, ut cuique propria sit. Eligat quod vult: aut det sapientiam **618** Filio, et tollat eam Patri; aut Patri tribuat, et auferat Filio; et rursum benignitatem aut Spiritui sancto sine Patre, aut Patri sine Spiritu sancto assignet: aut certe desinat nomina communia propria facere, et Patri, quoniam a seipso habet potentiam, non ideo tamen audeat concedere propriam: ne et benignitatem simul et sapientiam, quas a se nihilo minus habet, identidem proprias ipsi sua ratione assignare cogatur.

6. Sed exspectemus adhuc, et videamus, quam theorice noster theologus invisibilia Dei contempletur. Dicit, ut dixi, proprie omnipotentiam pertinere ad Patrem; atque hanc, ut sit integra et perfecta, in gerendo et discernendo constituit (182). Porro Filio, ut jam dictum est, assignat sapientiam, ipsamque non simpliciter quidem potentiam, sed quamdam in Deo potentiam esse definit, id est potentiam tantum discernendi. Forte timet injuriam facere Patri, si tantum tribuat Filio, quantum et ipsi: et cui non audet potentiam dare integram, concedit dimidiam. Et quod dicit, manifestis declarat exemplis, asserens potentiam discernendi, quæ est Filius, ita quamdam esse potentiam, quemadmodum homo quoddam est animal, et sigillum æreum quoddam est æs: atque hoc esse potentiam discernendi, ad gerendi discernendique potentiam, id est Filium ad Patrem, quod homo ad animal est, quod æreum sigillum ad æs. « Sicut enim, » inquit, « ex eo quod est æreum sigillum, exigit necessario ut æs sit; et

(182) Eodem fere modo in Abælardum invehitur Gualterus episcopus Laudunensis in epistola ad eum, tomo II Spicilegii, pag. 473.

ex eo quod est homo, ut animal sit, sed non e converso: ita divina sapientia, quæ est potentia discernendi, exigit quod sit divina potentia, sed non e converso (ABELARDI *Theologiæ lib II, pag. 1083*). » Quid igitur? vis ut juxta tuam similitudinem, ad instar præcedentium, etiam ex hoc quod Filius est, exigat ut Pater sit; hoc est, ut qui Filius est, Pater sit, quanquam non e converso! Si hoc dicis, hæreticus es: si non dicis, vacat similitudo.

7. Ad quid enim tibi ipsam tanto circuitu de longe positus rebus, et minus convenientibus emendicis, tanto labore colligis, tanta inculcas inani multiplicitate verborum, tantis effers laudibus, si non facit ad quod adducitur, ut videlicet membra ad membra congruis proportionibus reducantur! Nonne hoc opus, hic labor est, ut per ipsam nos doceas eam, quæ est inter Patrem et Filium, habitudinem! Tenemus autem te docente ad hominis positionem poni animal, sed non e converso secundum regulam dialecticæ tuæ: qua non quidem posito genere ponitur species, sed posita specie ponitur genus. Cum ergo Patrem ad genus, Filium ad speciem referas; non id ratio similitudinis postulat, ut similiter posito Filio, Patrem poni ostendas, et non converti? ut quomodo qui homo est, necessario animal est, sed non convertitur; ita quoque qui Filius est, necessario Pater sit, et æque non convertatur. Sed contradicit tibi in hoc catholica fides, quæ profecto utrumque recusat, tam Patrem videlicet esse qui Filius est, quam esse Filium qui Pater est. Nam alius procul dubio Pater, atque alius Filius: quamvis non aliud Pater, quam Filius. Nam per Alius et Aliud, novit pietatis fidei caute inter personarum proprietates et individuum essentialitatem discernere; et medium iter tenens, regia incedere via: ut nec declinet ad dexteram, confundendo personas; nec respiciat ad sinistram, substantiam dividendo. Quod si per simplex esse dicas vere consequi ut si Filius est, necessario Pater sit; nil te juvat, cum ratio relationis necessario exigat, ut convertatur, et eadem veritas comitetur conversam: quod non congruit adductæ de genere et specie, vel de ære, æreoque sigillo similitudini. Neque enim, sicut per simplex esse duntaxat verissime dicitur, Si Pater est, Filius est; et si Filius est, Pater est: ita etiam possumus inter hominem et animal, sive inter æreum sigillum et æs, in veritate convertibilem texere consequentiam. Nam etsi verum sit dicere, Si homo est, animal est: non tamen vera est conversa, qua dicitur, Si animal est, homo est. Et item si sigillum æreum est, necessario sequitur **649** ut æs sit; non tamen si æs sit, necessario sequitur ut sigillum æreum sit. Sed jam pergamus ad reliqua.

8. En juxta istam habemus omnipotentiam in Patre, quamdam potentiam in Filio: dicat nobis

etiam de Spiritu sancto quid sentiat. « Benignitas ipsa, » inquit, « quæ hoc nomine quod est Spiritus sanctus demonstratur, non est in Deo potentia, sive sapientia (ABELARDI *Theologiæ libro II, pag. 1085*). » Videbam. Satanam tanquam fulgur cadentem de cælo (*Luc. x, 18*). Sic debet cadere, qui ambulat in magnis et mirabilibus super se. Vides, Pater sancte quas scalas, imo quæ præcipitia iste sibi paraverit ad ruinam. Omnipotentiam, semipotentiam, nullam potentiam. Ipso auditu horreo, et ipsum horrorem puto sufficere ad refellendum. Verumtamen testimonium pono, quod turbato interim occurrit ad removendam Spiritus sancti injuriam. In Isaia legitur, *Spiritus sapientiæ, Spiritus fortitudinis (Isa. xi, 2)*: per quod utique satis aperte istius audacia, etsi non comprimitur, convincitur tamen. O lingua magniloqua! Esto ut injuria Filii vel Patris remittatur tibi: numquid blasphemia Spiritus? Manet angelus Domini qui secet te medium: dixisti enim, « Non est Spiritus sanctus in Deo potentia, sive sapientia. » Ita pes superbiæ ruit cum irruit.

CAPUT IV.

Refellit definitionem fidei, qua dicit Abælardus fidem esse æstimationem.

9. Nec nimirum si homo, qui non curat quæ dicat, irruens in arcana fidei, thesauros absconditos pietatis tam irreverenter invadit atque discerpit; cum de ipsa pietate fidei nec pie, nec fideliter sentiat, Denique in primo limine Theologiæ, vel potius Stultilogiæ suæ fidem definit æstimationem (*Theologiæ libro I, pag. 977 et 1061*). Quasi cuique in ea sentire et loqui quæ libeat liceat; aut pendeant sub incerto in vagis ac variis opinionibus nostræ fidei sacramenta, et non magis certa veritate subsistant. Nonne si fluctuat fides, inanis est et spes nostra? Stulti ergo martyres nostri, sustinentes tam acerba propter incerta, nec dubitantes sub dubio remunerationis præmio durum per exitum diuturnum inire exsilium. Sed absit ut putemus in fide vel spe nostra aliquid, ut is putat dubia æstimatione pendulum et non magis totum quod in ea est, certa ac solida veritate subnixum, oraculis et miraculis divinitus persuasum, stabilitum et consecratum partu Virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. Testimonia ista credibilia facta sunt nimis. Si quominus, ipse postremo Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Quomodo ergo fidem quis audet dicere æstimationem, nisi qui Spiritum istum nondum accepit, quive Evangelium aut ignoret, aut fabulam putet? *Scio cui credidi, et certus sum*, clamat Apostolus (*II Tim. I, 12*): et tu mihi subsibilas, « Fides est æstimatio? » Tu mihi ambiguum garris, quo nihil est certius. Sed Augustinus aliter: « Fides, » ait, « non conjectando

(183) Hoc argumentum attingit Abælardus lib. II Commentarii in Epistolam ad Romanos, questione prima: tunc infert pag. 553 et 554, *Si quæ vero desunt perfectioni Theologiæ nostræ tractatui reservamus. At mutila est Abælardi Theologia vulgata, in qua*

vel opinando habetur in corde in quo est, ab eo cuius est; sed certa scientia, acclamante conscientia. » Absit ergo, absit ut hos fines fides habeat christiana. Academicorum sint istæ æstimationes, quorum est dubitare de omnibus, scire nihil. Ego vero securus in Magistri Gentium sententiam pergo, et scio quoniam non confundar. Placet mihi, fateor, illius de fide definitio, etsi iste etiam ipsam latenter insimulet. *Fides est, ait, substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium (Hebr. xi, 1)*. *Substantia*, inquit, *rerum sperandarum*, non inanium phantasia conjecturarum. Audis substantiam. Non licet tibi in fide putare, vel disputare pro libitu; non hac illacque vagari per inania opinionum, per devia errorum. Substantiæ nomine aliquid tibi certum fixumque præfigitur: certis clauderis finibus, certis limitibus coarctaris. Non est enim fides æstimatio, sed certitudo.

10. Sed advertite cætera. Omitto quod dicit spiritum **650** timoris Domini non fuisse in Domino: timorem Domini castum in futuro sæculo non futurum; post consecrationem panis et calicis, priora accidentia, quæ remanent, pendere in ære; demonum in nobis suggestiones contactu fieri lapidum et herbarum, prout illorum sagax malitia novit harum rerum vires diversas diversis incitandis et incendiis vitiis convenire; Spiritum sanctum esse animam mundi; mundum, juxta Platonem, tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet Spiritum sanctum. Ubi dum multum sudat, quomodo Platonem faciat christianum, se probat ethnicum. Hæc, inquam, omnia, aliasque istiusmodi nœnias ejus non paucas prætereo: venio ad graviora. Non quod vel ad ipsa cuncta respondeam; magis enim opus voluminibus esset: illa loquor quæ taceri non possunt.

CAPUT V.

Arguit Abælardum, sua sensa aut somnia unanimitate Patrum sententiæ præferentem; persertim ubi dicit Christum non ideo incarnatum, ut hominem liberaret de potestate Satane.

11. Mysterium nostræ redemptionis, sicut in libro quodam Sententiarum ipsius, et item in quadam ejus expositione Epistolæ ad Romanos legi (183), temerarius scrutator majestatis aggrediens, in ipso statim suæ disputationis exordio, ecclesiasticorum doctorum unam omnium de hac ac dicit esse sententiam, et ipsam ponit ac spernit, et gloriatur se habere meliorem: non veritus contra præceptum Sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri (*Prov. xxii, 28*). « Sciendum est, » ait, quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc conveniunt, quod diabolus dominium et

non inveni verba, quæ mox refert Bernardus, tametsi quæ hic irreverenter dicta contra Patres ex Abælardo memorantur, apud eum fere leguntur in Theologiæ lib. II, pag. 1118, ubi de potentia Dei; disertè vero in Abælardi capitulo IX, supra col. 1137.

potestatem habebat super hominem, et jure eum possidebat: ideo scilicet quod homo ex libertate arbitrii, quam habebat, sponte diabolo consensit. Aiunt namque, quod si quis aliquem vicerit, victus jure victoris servus constituitur. Ideo, « inquit, » sicut dicunt doctores, hæc necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocenti jure liberaretur a jugo diaboli. Sed, ut nobis videtur, « ait, » nec diabolus unquam jus aliquod in homine habuit, nisi forte Deo permittente, ut carcerarius: nec Filius Dei ut hominem liberaret, carnem assumpsit. » Quid in his verbis intolerabilius judicem, blasphemiam, an arrogantiam? quid damnabilius, temeritatem, an impietatem? An non justius os loquens talia fustibus tunderetur, quam rationibus refelleretur? Nonne omnium merito in se provocat manus, cujus manus contra omnes? Omnes, inquit, sic: sed non ego sic. Quid ergo tu? quid melius affers? quid subtilius invenis? quid secretius tibi revelatum jactas, quod tot præterierit sanctos, effugerit sapientes? Aquas furtivas et panes absconditos, puto, apponet nobis iste.

12. Dic tamen, dic quidquid illud est, quod tibi videtur, et nulli alteri. An quod Filius Dei non ut hominem liberaret, hominem induit? Hoc plane nemini, te excepto, videtur: tu videris ubi videris. Non enim hoc a sapiente, non a propheta, non ab apostolo, non denique ab ipso Domino accepisti. Magister Gentium accepit a Domino, quod et tradidit nobis (I Cor. xi, 23). Magister omnium suam doctrinam fatetur non esse suam: *Non enim, ait, a meipso loquor (Joan. vii, 16; xiv, 10)*. Tu vero de tuo nobis tradis, et quod a nemine accepisti. Qui loquitur mendacium, de proprio loquitur (Joan. viii, 44). Tibi proinde sint, quæ tua sunt. Ego prophetas et apostolos audio, obedio Evangelio, sed non Evangelio secundum Petrum (184). Tu novum nobis condidisti Evangelium? Quintum Ecclesia evangelistam non recipit. Quid Lex, quid Prophetæ, quid Apostoli, quid apostolici viri nobis aliud evangelizant, quam quod solus tu negas, Deum videlicet factum hominem, 651 ut hominem liberaret? Et si angelus de cælo aliud nobis evangelizaverit, anathema sit.

13. Sed qui venerunt post apostolos, doctores non recipis, homo qui super omnes docentes te intellexisti. Denique non erubescis dicere, quod adversum te omnes sentiant, cum ab invicem non dissentiant. Frustra proinde illorum tibi fidem doctrinamque proponerem, quos jam proscriptisti: ad Prophetas te ducam. Loquitur sub typo Jerusalem ad populum acquisitionis, non propheta, sed in propheta, Dominus, dicens: *Salvabo te, et liberabo te, noli timere (Soph. iii, 16, 17)*. Quæris a qua potestate? Non enim vis ut diabolus in hominem habeat, vel habuerit potestatem: fateor, nec

(184) Abælardum.

ego. Non tamen ideo non habet quia ego et tu hoc nolumus. Hoc si non confiteris tu, nec cognoscis: cognoscunt et dicunt qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici. Quod minime negares et tu, si non esses sub manu inimici. Non potes gratias agere cum redemptis, qui redemptus non es. Nam si redemptus esses, Redemptorem agnosceres, et non negares redemptionem. Nec quærit redimi, qui se nescit captivum. Qui autem scierunt, clamaverunt ad Dominum, et Dominus exaudivit eos, et redemit eos de manu inimici. Et ut intelligas hunc inimicum qui sit, *Quos redemit, ait, de manu inimici, de regionibus congregavit eos (Psal. cvi, 2, 6)*. Sed primum quidem agnosce hunc congregatorem, de Caiphâ prophetat in Evangelio, quia Jesus moreretur pro gente. Et qui narrat, sequitur dicens: *Non tantum pro gente; sed ut filios Dei, qui erunt dispersi, congregaret in unum (Joan. xi, 51, 52)*. Quo erant dispersi? In omnes regiones. Ergo quos redemit, de regionibus congregavit eos. Non congregaret, nisi redemeret. Erant enim non solum dispersi, sed et captivi. Redemit, et congregavit: *redemit autem de manu inimici*. Non dicit, inimicorum; sed, *inimici*. Inimicus unus, regiones multæ. Siquidem non de regione, sed de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari (Psal. cvi, 3). Quis iste unus tam potens dominus, qui non uni præfuit regioni, sed omnibus? Non alius, ut arbitrator, quam ille, qui ab alio propheta dicitur absorbere fluvium, id est genus humanum, et non mirari: habere autem fiduciam, quod et Jordanis, hoc est electio ipsa, influat in os ejus (Job xl, 18). Beati qui sic influant ut effluant, qui sic intrant ut exeant.

14. Sed quid? Nondum forte credis Prophetis, sic sibi concinentibus de diaboli potestate in hominem. Veni necum et ad Apostolos. Dixisti nempe te non sentire cum illis qui post Apostolos venerunt. Assentias vel Apostolis, si forte et tibi contingat quod unus eorum loquitur de quibusdam: *Nequando, inquit, det illis Deus penitentiam ad cognoscendam veritatem, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (II Tim. xxv, 26)*. Paulus est iste, qui homines a diabolo captivos teneri asserit ad ejus voluntatem. Audis ad ejus voluntatem, et negas potestatem? Si et Paulo non credis, veni jam ad ipsum Dominum; si forte audias, et quiescas. Nempe ab ipso appellatur *Princeps hujus mundi (Joan. xiv, 30)*, et *fortis armatus (Luc. xi, 21)*, possessorque vasorum (Matth. xii, 29): et dicis eum non habere potestatem in homines? Nisi tu aliud putas hoc loco intelligi atrium, quam mundum; vasa, quam homines. Quod si atrium diaboli, mundus erat; et homines vasa ejus; quomodo non dominabatur hominibus? ait item Dominus capiētibus se: *Hæc est hora, vestra, et potestas tenebrarum (Luc. xxii, 53)*. Potestas ista non latuit illum

qui dicebat: *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii claritatis sue (Coloss. i, 13)*. Hanc ergo Dominus ne in se quidem negavit diaboli potestatem, sicut nec Pilati, qui membrum erat diaboli. Ait siquidem: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi data tibi fuisset desuper (Joan. xix, 11)*. Quod si in viride lignum in tantum grassata est ista desuper data potestas, aridum quomodo non fuit ausa contingere? Nec injustam puto iste causabitur potestatem datam desuper. Discat ergo diabolus non solum potestatem, sed et justam habuisse in homines: consequenter et hoc videat, venisse utique 652 in carne Dei Filium propter liberandos homines. Caterum etsi justam dicimus diaboli potestatem, non tamen et voluntatem. Unde non diabolus qui invasit; non homo qui meruit: sed justus Dominus qui exposuit. Non enim a potestate, sed a voluntate justus injustusve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem jus, etsi non jure acquisitum, sed nequiter usurpatum; iuste tamen permissum. Sic itaque homo iuste captivus tenebatur, ut tamen nec in homine, nec in diabolo illa esset justitia, sed in Deo.

CAPUT VI.

In opere liberationis humanæ non solum misericordiam, sed et justitiam relucere.

15. Juste igitur homo addictus, sed misericorditer liberatus; sic tamen misericorditer, ut non defuerit justitia quædam et in ipsa liberatione: quoniam hoc quoque fuit de misericordia liberantis, ut (quod congruebat remedii liberandi) justitia magis contra invasorem, quam potentia uteretur. Quid namque ex se agere poterat, ut semel amissam justitiam recuperaret homo servus peccati, vinetus diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit sua; et ipsa sic est. Venit princeps hujus mundi, et in Salvatore non invenit quidquam: et cum nihilominus innocenti manus injecit, justissime quos tenebat amisit: quando is qui morti nihil debebat, accepta mortis injuria, jure illum, qui obnoxius erat, et mortis debito, et diaboli solvit dominio. Qua enim justitia id secundo homo exigeretur? Homo siquidem qui debuit, homo qui solvit. Nam si unus, inquit, *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt (II Cor. v, 14)*: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit; nec alter jam inveniat qui forefecit (185), alter qui satisfecit: quia caput et corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis, quando juxta Evangelium Pauli, quo convincitur mendacium Petri (186), mortuus pro nobis *convivificavit nos sibi, donans nobis omnia delicta, delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exspolians principatus et potestates (Coloss. ii, 13, 14)*.

(185) Id est offendit, peccavit, quasi *facere foras*, id est extra rationem, ex Glossario Cangiano et aliis

(186) Abælardi.

16. Utinam ego inveniar in his spoliis, quibus spolatae sunt contrariae potestates, traductus et ipse in possessionem Domini! Si me insecutus Laban arguerit, quod recesserim clam ab eo, audiat clam me accessisse ad eum, et ob hoc clam recessisse. Subjecit me illi causa secretior peccati: subduxit me illi ratio occultior justitiæ. Aut si gratis venundatus sum, gratis non redimar? Si Assur sine causa calumniatus est mihi, sine causa causam exigit evasionis. Quod si dixerit, Pater tuus addixit te; respondebo, Sed frater meus redemit me. Cur non aliunde justitia, cum aliunde reatus? Alius qui peccatorum constituit, alius qui justificat a peccato; alter in semine, alter in sanguine. An peccatum in semine peccatoris, et non justitia in Christi sanguine? Sed justitia, inquiet, sit cujus est: quid ad te? Esto. Sed sit etiam culpa cujus est: quid ad me? An justitia justus super eum erit, et impietas impius non erit super eum? Non convenit filium portare iniquitatem patris, et fraternæ fieri exsortem justitiæ. Nunc ergo per hominem mors, et per hominem vita. Sicut enim *in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo vivificabuntur (I Cor. xv, 21, 22)*: quoniam non sic illi atineo, ut non et isti. Si illi per carnem; et per fidem huic: et si infectus ex illo originali concupiscentia; etiam Christi gratia spirituali perfusus sum. Quid mihi plus imputatur de prævaricatore? Si generatio, regenerationem oppono: nisi quod spiritualis est ista, illa carnalis, nec patitur ratio æquitatis ut ex æquo contendat: sed vincat necesse est spiritus carnem, et sit efficacior causa, cujus potior est et natura; quo plus videlicet prosit generatio secunda, quam prima nocuerit. Sane pervenit delictum ad me, sed pervenit et gratia 653 *Et non sicut delictum, ita et donum. Nam judicium ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem (Rom. v, 16)*. A primo homine manavit delictum, a summo cælo egressio gratiæ. Utrumque a parente, illud a primo, ista a summo. Terrena nativitas perdit me: et non multo magis generatio cælestis conservat me? Nec vereor sic erutus de potestate tenebrarum repelli a Patre luminum, justificatus gratis in sanguine Filii ejus. Nempe ipse qui justificat: quis est qui condemnet? Non condemnabit justum, qui misertus est peccatori. Justum me dixerim, sed illius justitia. Quænam ipsa? *Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4)*. Denique *qui factus est nobis, inquit, justitia a Deo Patre (I Cor. i, 30)*. Quæ ergo mihi justitia facta est, mea non est? Si mea traucta culpa, cur non et mea indulta justitia? Et sane mihi tutior donata, quam innata. Nam ista quidem gloriam habet, sed non apud Deum: illa autem, cum sit salutis efficacax, materiam non habet gloriandi nisi in Domino. Nam *etsi justus fuero, inquit, non levabo caput (Job x, 15)*; ne videlicet responsum acci-